
ERIK ANNERS:

EN KAMP MOT ÖVERHETEN

Under det andra världskriget ångrade vi i Sverige många gånger 1925 års nedrustningsbeslut. Ett nästan lika fatalt beslut fattade de svenska statsmakterna år 1972. Därmed började den långa nedrustning, som faktiskt pågår än i dag och som kunde ha fått katastrofala följder.

År 1972 ingick i beslutet att Sverige efter tio år inte längre skulle ha några jagare eller fregatter, fartyg som dittills svarat för den uthålliga ubåtsjakten. Ersättning planerades inte!

Sovjetunionen drog med all rätt slutsatsen att Sverige inte längre skulle kunna försvara den svenska skärgården mot en basering av annan makts flottstyrkor – över eller under vattenytan. Sovjets flotta inledde därför en stort upplagd och välkamouflerad spanings- och förberedelseoffensiv mot den svenska skärgården – från Karlskrona till Kalix – för att i krig kunna utnyttja Sveriges marina

svaghet och hindra Nato från att göra det. Sannolikt hade man också avsikten att göra svenskarna uppmärksamma på hur allvarligt man på sovjetisk sida bedömde försvagningen av det svenska marina neutralitetsförsvaret.

Det är överflödigt att här redogöra för de otaliga mer eller mindre allvarliga incidenter, som den sovjetiska offensiven ledde till. Den mest remarkabla var naturligtvis den sovjetiska ubåten U 137:s grundstötning utanför Karlskrona. Vackrare syn lär den svenska flottan inte få se på lång tid framöver.

De dramatiska och inte sällan skrämmande händelserna i den svenska skärgården under de sovjetiska operationerna har nu fått sin belysning i en sammanfattande bok av en av de mest uppmärksammade svenska aktörerna under den sovjetiska ubåtsaktionen mot Sverige, nämligen den för någon tid sedan avlidne kommendörkaptenen Hans von Hofsten. Boken har utgivits av brodern Gustaf von Hofsten – som till den broderliga insikten i Hans von Hofstens psykologi har fördelen att vara

I kamp mot överheten. Örlög och debatt. Hans von Hofsten. Bokförlaget T Fischer & Co AB 1993

sjöofficer, han också.

Boken har fått titeln "I kamp mot överheten. Örlog och debatt". Men det är inte enbart en debattbok utan också en självbiografi, där författaren skildrar sin ungdom och sin utbildning liksom karriären fram till chefspositionen på en jagarbrygga. Av den tämligen konventionella skildringen av de egna levnadsödena framgår emellertid ett faktum av verklig betydelse i det historiska sammanhang, där von Hofsten senare skulle framträda: han hade en naturlig fallenhet för navigation i skärgård och manövrering av snabba, lätta fartyg. Eftersom just den svenska skärgården är ett av de svåraste områdena i världen för militär (för den delen också civil) navigation var dessa färdigheter en stor tillgång. Von Hofsten förstod uppenbarligen mer än de flesta av sina överordnade och kolleger den sjömilitära problematiken i samband med den sovjetiska offensiven. Förmodligen förstod han också bättre än de flesta vad som ur sjömilitär synpunkt krävdes för att sätta stopp för de sovjetiska kränkningarna av svenskt territorium. Den av hans broder tillfogade dokumentationen av hans debattinlägg bör nog studeras av varje läsare, som vill tränga närmare in i detta viktiga skeende i det svenska försvarets historia.

Ja, är det historia, eller har vi att räkna med att det återuppståndna Ryssland

fortsätter de sjömilitära operationerna mot Sverige? Säkerligen står den ryska statsledningen i så fall inte bakom. Men det är med tanke på den ryska byråkrattens strängt segregerade organisation fullt möjligt att en specialapparat inom den ryska marinen fortsätter operationerna, om inte annat så av moraliskt-patriotiska skäl. Men med en fortsatt rysk demokratisk regim kommer antagligen sådana efterdyningar av det kalla kriget att efterhand försvinna.

Hans von Hofstens i och för sig nyttiga och upplysande bok ger emellertid också anledning till ett antal reflexioner över vissa allvarliga principiella frågor.

För det första: skall en officer, hög eller låg, engagera sig i en försvarspolitisk debatt med utnyttjande av de speciella kunskaper som han fått i sin utbildning eller betrots med, fast de var hemlighållna?

För det andra: om en officer framträder som debattör och riktar kritik mot politiker eller överordnade, hur starka är då kraven på bevisning? Och har Hans von Hofsten uppfyllt dessa krav?

På den första frågan kan kort och gott svaras att det kan en officer visst göra, fast på egen risk. De repressalier han får räkna med bör han bära utan klagan i medvetande om att en ämbetsman, som framträder som folktribun, tager påtagliga personliga risker i sin karriär. Men

han bör taga ledning av Immanuel Kants moraliska sats att varje människa bör handla så att hans handlingssätt kan upphöjas till allmän lag. Sannolikt kommer en stunds eftertanke inför Kants varning att leda till att obetänksamma engagemang avstys.

Den andra frågan – med följdfråga – är svårare att besvara. Det är uppenbart att kraven på bevisning måste vara mycket starka – fast till sin karaktär olika – om det gäller politiker eller militära kolleger. Politiker är nämligen publika personer, de har ställt sig själva i offentlighetens ljus och formar kring sin person en politisk bild.

Att beskylla en viss politiker för att svika sitt land därför att han bedriver en politik som han anser riktig för Sverige, men man själv anser skadlig, är förfelat. Politikern har rätt till sina värderingar, och får stå för dem inför väljarna.

Annorlunda är det med en militär kollega, t ex en överordnad. Om kritiken här går över en viss snäv gräs, innefattar kritiken beskyllning för tjänstefel – och ju längre kritiken går, ju längre kommer man in på det straffrättsliga planet.

Följdfrågan är alltså: Har Hans von Hofsten uppfyllt beviskraven i sin kritik? Som exempel kan vi taga beskyllningarna mot Torsten Engberg som försvarsstabschef och som militärbefälhavare i Mellersta Militärområdet.

Engberg skulle ha fört ÖB bakom ljuset genom att utelägna "obekväma fakta som han bedömde skulle misshaga den politiska ledningen". Detta skulle ha bidragit till att "Sverige i vissa skeden inte vidtog de åtgärder som var möjliga och nödvändiga för att få fram ett avgörande där vi resolut kunnat avslöja och undanröja Sovjets militära verksamhet på svenskt territorium". Hans von Hofsten tillägger att "det finns också flera indikationer på att Torsten Engberg i sin nuvarande befattning (boken är publicerad 1993) som militärbefälhavare i Mellersta Militärområdet agerar på ett likartat sätt i samband med inträffade ubåtskränkningar inom militärområdet". Hans von Hofsten säger själv rent ut att "det känns för mig utomordentligt otrevligt att dra fram någonting som är så allvarligt, men samtidigt så svårt att bevisa".

Ja, man förstår honom; det enda han kan framföra som bevisning är "informationer, som jag senare fått tillgång till", "initierade källor som hävdar", "att det gått till på det sätt jag har beskrivit har jag erfarit från ett antal mycket trovärdiga kolleger, som jag litar på", "det finns också flera indikationer på" etc.

Anonyma källor och subjektiva bedömningar får alltså motivera allvarliga anklagelser, som till på köpet är svåra eller omöjliga att motbevisa. Författaren

motiverar sitt handlingsätt med att han måste säga det han sagt, därför att han inte kan se att han "har någon annan möjlighet än att säga det här om jag vill fortsätta att vara en sanningssägare efter måttet av min förmåga. Innehållet har så stor betydelse att det heller inte är min privatsak om detta hålls hemligt eller ej".

Dessa Hans von Hofstens ord avslöjar mycket i hans tankevärld. Så skall nämligen inte en "officer och debattör" tänka, för då har han tappat sinnet för proportioner. Fenomenet i fråga har blivit allt vanligare under trycket av

massmedia. Den disciplin och den strävan efter stillsam pliktuppfyllelse, som utbildning och yrkesmiljö skall ge en officer, vars uppgift kan bli att bestämma över människoliv, bryts ibland ner av massmedias lockelser. Publiciteten, ställningen som vårs tids ljusgestalt "debattören" förvrider omdömet – och så börjar avslöjandena "flöda under ivriga (och tacksamma) hejarop från tv, radio och press.

Boken hade tjänat en välmenande och duglig officers minne bättre om de obestyrkta anklagelserna hade strukits. Vad han haft att säga är viktigt nog ändå.

Pärmar för inbindning av årgång 1992

kan rekvireras från Svensk Tidskrifts expedition, tel 08-667 59 55, eller genom insättning av kronor 70:- på postgiro 7 27 44-6